

חסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובסוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

קירוב רחוקים וקרובים

זה, ואם מאן דהוא מקיים המצוות ביתר דקדוק מחמתך, הרי הוא כבר כאילו עשאו לבחינה זו.

ג] הילפותא מכאן למלמד תורה: ובאמת שאלה זו איך ריש לקיש למד מכאן שהמלמד את בן חבירו תורה כאילו עשאו, הרי אולי כאן מכיון שאברהם גם גייר אותם לכן נחשב לו כאילו עשאו, אבל סתם אחד שמלמד תורה לחבירו באמת אולי לא במדרגת שכיאלו עשאו. **אפשר לומר באופן נוסף** ע"פ שביאר בקובץ שיעורים (ב"ב אות נד) דהא דאברהם נתגיייר לא נתחייב במצוות יותר מבני נח, ובאברהם אבינו שנצטווה במצוה אחת היה במצוה אחת ישראל, וא"כ הא שגייירן הכוונה שיקיימו מצוות בני נח, שיקבלו עליהם לשמור על שבע מצוות בני נח, וזה הוי גירות כמו גר תושב. א"כ כלפי הגירות לא שייך לומר בזה כאילו עשאו דהרי הם מחוייבים בזה גם קודם שנתגייירו וקבלו עליהם את המצוות, וע"כ הכוונה כאילו עשאו היינו שלימדם תורה, וכמש"כ במשכיל לדוד שהיה מלמדם לעזוב את הע"ז ולעבוד את הקב"ה.

ד] **מקיים מצוות פריה ורבייה.** והנה יש נ"מ לדינא יש מכח דבר זה שהמלמד את בן חבירו תורה שנחשב כאילו עשאו. הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בהגהות חכמת שלמה (אה"ע סי' א אות א) חידש דבהא דאמרינן כאילו ילדו דאליבא דה"ט"ז מקיים בזה מ"ע דפריה ורבייה, וא"כ גם בזה דאמרינן דהמלמד את בן חבירו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, וצ"ל כמש"כ הנו"ב הובא בספר אהבת ציון (דרוש ט) דקיים בזה מצות פ"ו ע"י התורה שמלמד ודומה כאילו הוליד בניו.

ה] **הילפותא לגר שנתגיייר כקטן שנולד.** הנה יש להעיר ידוע קושיית החת"ס מנין למדים זה שגר שנתגיייר כקטן שנולד, ויש שהביאו את דברי הראב"ן ביבמות (דף כב ע"א) שכתב מכאן אסמכתא לגר שנתגיייר כקטן שנולד, מ'זאת הנפש אשר עשו בחרן, ואמרינן בבראשית רבה אברהם מגייר את האנשים, ושרה את הנשים והפסוק מעיד שאברהם ושרה שגייירו עשו אותם, ולא יולדיהם, עכ"ל. ויש להעיר דהרי בגמ' הנ"ל בסנהדרין שהבאנו שאמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר 'זאת הנפש אשר עשו בחרן'. וא"כ אין שום ראיה שצקטן שנולד כמו של"א שהמלמד את בן חבירו הרי הוא כקטן שנולד וצ"ב. י"ל כמו שכתבתי לעיל עפ"ד החכמת שלמה דבזה שמלמד מקיים מצוות פ"ו, וא"כ הוי שפיר כאילו ילדו וא"ש. וגם י"ל דהכוונה שגייירם שיקיימו ז' מצוות בני נח, ועיין בתורת הבית שער ד' דבגר תושב נמי אמרינן בו גר שנתגיייר כקטן שנולד בו. וא"כ גם בכה"ג הוי כקטן שנולד. ועוד י"ל עפ"ד הלבוש ביו"ד (סי' רסט) דהכוונה כקטן שנולד היינו שנעתרה עליו רוח ממרום רוח חדש רוח קדישא שנתמח חדתא, וכו' וכל ימיו הראשונים הם כלא היו, ונא"מ עיקר בריה חדשה היינו ענין היחס שהוא כבר אינו מתייחס אל קרוביו מהעבר, וא"כ נמי מי שלומד תורה הרי הוא מתעלה ונפש אשר איננה טהורה מעבירים אותה ממנו.

ו] **קדימה לקרב רחוקים או ללמד בן חבירו תורה.** יש לדון מי שיש לפניו ב' אפשרויות או ללמד תורה

א] **מקור העניין.** בגמ' סנהדרין דף צט ע"ב, אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, וכן במדרש בראשית רבה (בפרשתנו) ואמר ואת הנפש אשר עשו אלא אלו הגרים שגייירו, ואם כן שגייירו למה אמר עשו אלא ללמדך שכל מי שהוא מקרב את העובד כוכבים ומגייירו כאלו בראו. **אפילו יתוש אין יכולין לברוא.** צ"ע הנה בלשון המדרש כתוב שהראייה שמדובר בנפשות שגייירו, וז"ל המדרש כאן, ואת הנפש אשר עשו בחרן, אמר רבי אלעזר בן זימרא אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד אין יכולין לזרוק בו נשמה ואת אמר ואת הנפש אשר עשו? אלא אלו הגרים שגייירו, וכו'. - וצ"ע דהרי מצינו על השבטים שהיו בוראים ע"י ספר יצירה, ובוודאי אברהם אבינו היה יכול לעשות כן, וא"כ אולי זה נפשות שעשו ע"י ספר יצירה, וא"כ מה הוכחת המדרש וכוונתו שאפילו יתוש אין יכולין לברוא. ביפה תאר על המדרש והחיד"א תירצו ד"ל דגם העושה בספר יצירה הוא אינו עושה רק מצרף אותיות ומכוין כוננת ומן השמים עושים. וא"כ באמת אי אפשר לברוא בידיים אפילו יתוש ולהטיל בו רוח ונשמה. ובש"ת חכם צבי (סי' צג בהגהה) כתב בשם ספר הפרדס להרמ"ק דהנבא בספר יצירה אין בו נשמה ולא נפש ולא רוח, אלא חיות בעלמא, והאריך בזה בנו בספר שאילת יעקב (ח"ב סי' פב) דהנבא על ידי ספר יצירה אין לו חיות אלא כחיות הבהמה. ובש"ת רבבות אפרים (ח"ח עמ' כט) הביא שהגר"ב צרפתי תירץ עפ"ד הבן יהודי דהנבא בספר יצירה אינו מתקיים בעולם יותר מכל"ד שעות, וא"כ כוונת חז"ל שכל באי עולם אינם יכולים לברוא, כי הוא מתבטל אחר כ"ד שעות. -ב] הנה באמת יש בחז"ל דמכאן למדו דאברהם עשה נפש ע"י ספר יצירה וי"א שמכאן מוכח שחברו הוא עצמו ספר יצירה ע"י בילקוט הראובני בפרשתנו כאן. ואכן החיד"א בחומת אגן הקשה כן, ותי' דמ"מ ה"ל לקרא למינקט הנפש אשר נעשה ולא 'אשר עשו', או דלא ה"ל לכתוב 'הנפש', ולשון זה משמע שעשו נפשות שזהו ברוחניות וטפי משמע ענין גירות.

ב] **ביאור דברי הרמב"ם ביסוד מצוה זו.** והנה הרמב"ם בספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ג, כ' והמצוה השלישית היא שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן וכו'. **וכבר אמרו שמצוה זו כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו.** וזה כי כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו. וזה על צד המשל כן כשתאהב האל באמת כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתות הנה אהבת בלא אספק תדרוש ותקרא הכופרים והסכלים לידעתה האמת אשר ידעת אותה. ולשון סיפרי (שם) ואהבת את י"י וכו' אהבהו על הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. ר"ל כמו שאברהם בעבור שהיה אוהב השם כמו שהעיד הכתוב (ישעי' מא) אברהם אוהבי שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוזק אהבתו כן אתה אוהב אותו עד שתדרוש האנשים אליו ע"כ: והיינו דמי שמקרב את הרחוקים הוא מקיים בזה מצוות אהבת ה', אמנם לא מיהת ברור ופשוט שלא דווקא לקרב הרחוקים, אלא בוודאי גם שמקרב הקרובים שלא יתרחקו הוא ברור שבכלל מצוה זו, ולכן אין צריך לחש ברחובות ובשווקים אנשים לקרב אותם, אלא אף כאלו המסתובבים בהיכלי הישיבות ובתי המדרשות שצמאים לחיזוק וקירוב המקרב אותם הוא בכלל מצוה זו של אהבת ה', אם הם יעשו את המצוות יותר בשמחה, אין מעלה גדולה מזו. ומעתה יבואר דברי ריש לקיש שהמלמד את בן חבירו תורה כאילו עשאו, ולמד כן מאברהם אבינו, וצ"ע מה הראיה מאברהם אולי דווקא המגיייר אותו, וצ"ל דלמשנת מובן, דהכל עניין אחד לקרב הרחוקים והקרובים לקרוא בשם ה' ולקיים המצוות והתורה ביתר שאת הכל בכלל דבר

מין שר התורה

רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

מעשר זמן לקירוב רחוקים

שאלה: חכם אחד מלונדון הזמן לשיקגו לדרוש בענין הפרשת זמן לקירוב רחוקים, ושואל מה יגיד, האם יכול לומר חידושו של הגר"ח משה פיינשטיין זצ"ל שחייב אדם להפריש גם מעשר מזמנו. תשובה: זה כשבאים אליך - תקדיש עשירית מזמנך, אבל איני יודע אם גם חייב לבוא לאחרים. וגם כשזה נוגע לביטול תורה - איני יודע אם צריך. ויכול לומר הגמרא במסכת סוטה (י"ד א') שאמרו שם: 'ולפושעים יפגיע - שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה', וצריך לא רק לבקש רחמים, אלא גם מי שפועל להחזירין גם הוא בכלל, ובמקום אחר בחז"ל כתוב שעסק להחזירין (דרך שיחה)

להתיר איסור קל כדי שלא יעברו איסור חמור

שאלה: אברך פלוני מטפל באמצעות לב לאחים במשפחה חילונית, ובעידודו התחילו קצת לשמור שבת והדלקת הנר, ואחרי כמה שבועות הפסיקו גם לעשן בשבת, אבל כרגע הם עדיין מסתכלים בשבת בטלוויזיה כדי לראות חדשות וכדומה, מאחר שעדיין רחוקים מללמוד ואין להם התעסקות אחרת בש"ק. והשאלה היא, האם להסביר להם שבינתיים לא ידליקו הטלוויזיה בעצמם אלא ע"י שעון שבת בערב שבת, שכך לא יעברו על איסורי דאורייתא, ולהסביר להם שעדיין יש איסור שני להנות ממעשה שבת, אך עדיף בינתיים ע"י שעון שבת שע"ז האיסור אינו חמור כמו להדליק בידיים, או שמא אין לעשות כן מחשש שמא ע"י ימשיכו יותר זמן עם האיסור ה"קל" הזה, ומה שעוברים בינתיים על איסור דאורייתא הרי הם בגדר תינוק שנשבה. תשובה: שב ואל תעשה.

(שאלת רב)

התנדבות לקירוב רחוקים

אברכים רבים יוצאים לפעילות של לב לאחים פעמיים בשבוע בערב לקירוב רחוקים. ושמעתי אומרים שכל אברך מחויב להגיע. אבל מאחר שיש לי סדר מסויים בערב לחזור מה שלמדתי ביום, וכשיחסר לי באופן קבוע ערב אחד בשבוע לא אוכל להשלים, האם בכה"ג יש לי פטור, שאינו דומה לאלו שרק יחסר להן סדר אבל הדבר לא ישבש להם את סדר הלימוד שלמדו כל היום. תשובה: אינך חייב.

(שאלת רב)

קירוב רחוקים

אברהם אבינו זכה להכיר את בוראו בכוחות עצמו. כמו שכותב הרמב"ם: 'כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמהה, היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג'. 'וליבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכול ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו'.

אברהם אבינו לא הסתפק במה שהוא לבדו יודע את האמת. היות 'ידע שכל העם טועים' לא הסתפק בידיעתו 'והתחיל להודיע לעם, שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם'. הכרת האמת חייבה אותו להנחילה לבניו אחריו ולהביאה לעם כולו.

החובה הזאת לגלות את האמת לכל מי שאינו יודע אותה, מלווה אותנו ומחייבת אותנו. ה'חובת הלבבות' בשער האהבת ד' כותב: 'וראוי לך לדעת שאפילו זכויות המאמין הוא גדל ומתגדל, ואפילו אם הוא יגיע לעלות מדרגות מעלות העליונות כמלאכים, אינו דומה למי שמיישר אחרים לעבודת ד'".

רבי איצלה וולוז'ניר הבן של רבי חיים וולוז'ניר בהקדמה ל'נפש החיים' כותב שאבא היה רגיל לתבוע אותו תמיד שהוא לא עושה מספיק לאחרים 'וכה היה דברו אלי תמיד שהאדם לא נברא לעצמו אלא לאחרים. ככל אשר בידו לעשות'.

כאשר הקב"ה רואה את 'זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד' ואין לתושבי סדום זכות קיום. מגלה הקב"ה לאברהם אבינו את מה שבדעתו לעשות. שהרי 'קראתי אותו אברהם אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי?'. לאברהם אבינו יש שייכות ואחריות לאנשי סדום 'לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו'.

כאשר נודע הדבר לאברהם הוא מתחיל להתמקח כביכול עם הקב"ה: 'האף תספה צדיק עם רשע אולי ישנם חמישים צדיקים בתוך העיר' והוא ממשיך 'אולי ימצאון שם שלושים' 'אולי ימצאון שם עשרה'.

הדבר פלא פלאים, זעקתם של נפגעי אנשי סדום ועמורה נמשכת ועולה לשמים, מידי יום ביומו נעשים בסדום מעשים אכזריים ונוראים לאנשים חפים מפשע מתוך רשעות אימה. בורא עולם מבקש להפסיק מצב זה לבער הרע מן העולם ואברהם אבינו מנסה לעצור זאת מתווכח ומתמקח?.

לו יצויר, שאל הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל מנהלה הרוחני של ישיבת חברון, שהקב"ה היה מבקש למחות מעל פני האדמה את גרמניה הנאצית בעיצומה של ההשמדה הנוראה כאשר דם ישראל נשפך כמים ואחד מגדולי ישראל היה מתפלל לקב"ה ומבקש 'אולי ישנם שם כמה צדיקים?' האם הינו מבינים זאת?.

אלא וודאי שגם אברהם אבינו ידע והבין 'כי כלתה הרעה' וצריך להפוך את סדום ועמורה, רק אברהם אבינו חשב שאפשר להפוך את סדום ועמורה לא במהפכת סדום אלא במהפכה נינווה. ועל זה התפלל 'אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר' אולי יחד איתם אצליח להביא למהפכת נינווה לחזרתם בתשובה של כל אנשי העיר.

יש מדרש נפלא שהגאון מציין אותו ביו"ד שע"ו ומביא שהמדרש נמצא בשלמות בספר מנורת המאור. כתוב במדרש שהתנא הקדוש רבי עקיבא יצא וראה אדם עם צער וסבל נוראים. רבי עקיבא לא יכול היה לראות את הצער הנורא הזה ושאל אותו אם יש לו תיקון. ענה לו, שאמרו לו, שאילו היה לו בן שהיה אומר קדיש, שהיה אומר ברוך שם ד' המבורך. היה זה תיקון עבורו והיה יוצא מן הפורעניות.

כתוב שם במדרש שאותו אדם היה רשע מרושע. הורג נפשות, אבל רבי עקיבא לא עזב אותו. 'באותו שעה נצטער עליו רבי עקיבא' על הרשע הזה שסובל כל כך ייסורים 'והיה הולך מעיר לעיר עד שהגיע לעירו ושאל היכן הוא והיכן ביתו? אמרו אנשי עירו שישרף בגיהנום, כזה רשע היה. וכששאל על אשתו 'אמרו ימחה שמה וזכרה מן העולם'. כזו מרשעת הייתה.

'שאל על בנו, אמרו הרי הוא ערל'. אפילו מצוות מילה לא קיימו בו. 'מייד תפס רבי עקיבא לבנו והשיבו לפניו ללמדו תורה ולא היה לומד'. ילד מכה אבא רשע מרושע ועם כזו אמא מרשעת, לא פלא שלא רצה ללמוד. 'עד שישב עליו בתענית ארבעים יום. יצתה בת קול ואמרה: על זה אתה מתענה? אמר הן. עד שהוליכו לביתו ולמדו ברכת המזון וקריאת שמע ותפילה והעמידו והתפלל ואמר ברכו את ד' המבורך באותה שעה התיירוהו מן הפורעניות ובא אותו האיש בחלום לרבי עקיבא ואמר לו תנחם דעתך שהצלתני מדינה של גיהנום'.

באמת צריך להבין, וזו גם הייתה הקושיא של הבת קול, התנא האלוקי רבי עקיבא, שכל רגע ורגע שלו זה תילי תילים של הלכות. בקדושה וטהרה שאין לנו השגה. והוא הלך מעיר לעיר, ישב בתענית ארבעים יום, ועל מי? בשביל כזה רשע שהגיעו לו כל העונשים האלו ובכל זאת עשה רבי עקיבא כל דבר שבעולם כדי שהבן הזה יוציא את אביו מעונשי הגהנום שלו. ללמדנו עד כמה מגיעה הערבות שיש לנו לכל איש מישראל. עד כמה מחויבים אנו 'לישר אחרים לעבודת ד'.

הגמרא בסנהדרין אומרת: 'כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר 'את הנפש אשר עשו בחרן'. ללמד את בן חברך תורה זה דומה לנפש שעשה אברהם בחרן ומביא רש"י שלומדים זאת: 'דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן'. כמו שאברהם אבינו 'עשה' את הנפשות בחרן על ידי ששעבדם לתורה כך הלימוד שלך עם בן חברך 'עשאו' אתה עושה אותו.

'קירוב הרחוקים' הגדול ביותר נעשה על ידי 'המלמד בן חברו תורה' על ידי לימוד תורה לימוד דף גמרא עם מי שאינו יכול ללמוד בעצמו. הלימוד הזה הוא ישעבד אותו לתורה. האור שבה יחזירו למוטב.

בחור שלומד בישיבה ורוצה לעשות בשביל אחרים, רוצה לזכות את הרבים, רוצה לקרב רחוקים, יכול למצוא לעצמו הזדמנויות רבות כאלו בין כותלי בית המדרש. אתה רואה את חברך לשיעור שאינו מבין את מה שלומד, שב ולמד איתו. אתה רואה בחור בישיבה שאינו חי בלימוד, עזור לו. 'קרב אותו' 'עשה אותו' לבן תורה.

קצת תשומת לב לחבר שלצידך. מילה טובה, חיוך, יכולים להציל אותו ואתה יכול לזכות למעלות העליונות המובטחות, ככתוב ב'חובת הלבבות', למי שמיישר אחרים לעבודת ד'. אתה יכול לזכות להבטחה של הנביא ירמיהו: 'אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה'. כמו שכותב המהרש"א שתוכל לבטל בפך גזרות שגזר הקב"ה.

לבן חבירו או ללמד תורה לרחוקים ועי"ז לקרבן, ובוודאי שמבחינת התועלת האישית שלו עדיף לו ללמד לבן חבירו, מה יותר חשוב שיעשה, דאולי מבחינת כאילו עשאו המקרב ע"י תורה את הרחוק הוא יותר נחשב כעשאו בזה. ואולי י"ל ע"פ שכתב ההפלאה דהטעם דהמלמד עם בן בנו הוא כאילו קבלה מהר חורב, שאבי אביו עדיף טפי מאביו שבכך הוא מקבל יותר את מסורת הלימוד מיימות משה רבינו, ואינו דומה ממה שיקבל מבנו למה שיקבל ממנו. וא"כ בזה שמקרב את הרחוק הוא שפיר מעביר את מסורת התורה ביתר שאת לעוד ברואי עולם, משא"כ מבחינת המלמד לבן חבירו אין בכך יותר עדיפות וצ"ע למעשה בזה.

ז] לעשות גרים האם יש עניין בהכי? הנה בלשון המדרש הנ"ל שכתב וז"ל: 'את אמר ואת הנפש אשר עשו אלא אלו הגרים שגיירו, ואם כן שגיירו למה אמר עשו אלא ללמדך שכל מי שהוא מקרב את העובד כוכבים ומגיירו כאלו בראו, ויאמר אשר עשה, למה נאמר אשר עשו, אמר רב הונא אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים'. - משמע מלשון זה דיש מעלה לקרב את הגויים ולגיירן וצ"ע דהא קי"ל שגרי בתחילה צריך לדחותו אם רוצה להתגייר, ובוודאי שאי"צ להביאו להתגייר וצ"ע מלישנא דמדרש זה. י"ל כמו שכתבנו דהכא איירי בגירות של בני נח לקיים את המצוות ושיעזבו את הע"ז ויעבדו את הקב"ה, ובזה שפיר יש מצווה לגייר אותם בכה"ג ולקרבן לעבודתו ית"ש. דהיינו כלפי הקיום ש הז' מצוות בוודאי שיש עניין בהכי ולא כלפי גירות של יהדות. עוד אפ"ל דזהו רק לאחר מת"ת דהיא מקבלין גרים בסתם רק דרך דחיה מקודם וכו', אבל קודם מת"ת אינו כן, ואברהם לכאן לא היה מגיירן להכניסם בדת ישראל ממש, אלא שיכירו בהקב"ה ולא יעבדו ע"ז, והגם שלימדם לברך על המזון, מ"מ אינו מצד שמכניסן בדת ישראל, שזה שייך רק אחר מת"ת ואז נתחדש שאין לקבל בסתם אלא דרך דחיה מקודם.

ח] כמה מצוות מקיים מי שמקרב רחוקים? בספר בינה ודעת (פרק כב) סיכם את המצוות שמקיים אותם וביאר אותם שם במקורות בהרחבה. א. מצוות אהבת השם. ב. מצות ואהבת לרעך כמוך. ג. גמילות חסדים ואין לך חסד גדול מזה. ד. מצות השבת אבידה. ה. מצות לא תעמוד על דם רעך. ו. שקול הדבר כהצלת נפשות ממש. ז. יש במצוה זו תורת חסד.

קירוב רחוקים

טוב יותר

זמנתי ממו"ר הגר"ח"פ שיינברג זצוק"ל, כי כאשר יש ארגון העוסק בקירוב רחוקים, ויש תור להכניס אנשי מקצוע שיעסקו בזה, והזדמן שיש אחד שמחכה זמן רב להכנס, והגיע אחר שהוא טוב יותר ועבודתו צענן קירוב מועילה יותר, הוא קודם לראשון, משום שטובת הרחוקים קובעת לענין זה ולא התור, ואף כי מדובר במשכורת אין צוה השגת גבול כלל.

דעת הנותן

בארבעה מקומות צו"ע מצאנו שהולכין אחר דעת הנותן, או"ח תרצ"ד, יור"ד סו"ס רנ"ג, אבהע"ז סו"ס ע' צפת"ז סק"ד, ובחו"מ סי' רמ"ו.

ובארגוני קירוב שמקבלים כסף מתורמים כדי לפעול בהחזרת רחוקים לצור מחצבתם, כאשר התעורר ויכוח על ממון או שיש תועלת מוכחת לרחוקים, וודאי שהם עדיפים משום שדעת הנותן קובעת ודעתו בודא"י היתה בנתינת הממון להועיל לרחוקים ולא למטרות אחרות, וכן כולל ארכים צריך להיות עסק טובת התורה כפי דעת התורמים.

כפיה לקירוב

כאשר יש מי שיועד לקרב רחוקים ולדבר על ליבם בתשובה ומונע עצמו מכך, יש מקום לחדש כי כופין אותו לפתוח פיו ולדבר, וראיה לדבר מהרמ"א בהל' פקדון שנופין אדם להשאיל את ספריו לרבים ללמוד בהם. וב' טעמים נאמרו בזה, הגר"א שם למד מדין צדקה, ובערוה"ש מדין לא תעמוד על דם רעך. אף איש זה, אם הוא בטל לגמרי, יש מקום לכפותו להתעסק בקירוב.

כפיה בגוף

מקובל שכפיה בגופו של אדם יותר קלה מכפיה בממונו, וראיה לדבר מהש"ך בחו"מ סי' ע"ה שנופין במכות כדי להוציא מאדם עדות וכדו' וכמעשה דרבו ר' העשל שהכו את המזרת עד שזודה, אף שהוציא ממון אי אפשר מ"מ לכפות בגוף הקילו.

סדרי דין

ואף שבמב"ן סוף פרק גט פשוט, מובא דאמרינן עד שאתה כופה בגופו כפהו בממונו, מ"מ יש לחלק בין בין הכרעת דין לענין הוצאת ממון שבה אין אנו מכריעין את הדין ע"י כפיה, ואילו כאשר מדובר ב'סדרי דין' שבי"ד מבקשים להגיע אל חקר הדין ע"י כפיה בגופו שפיר דמי.

וא"כ אין ראיה מהש"ך הנ"ל, כי לצורך סדרי דין מותר לכפות, מ"מ מסתבר כי כפיה בממון או בגוף שוים, ולכן אפשר מדין צדקה לכפות מי שמונע טוב מבעליו ולא מזכה את הרבים.

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א

ראש ישיבת מחנה אברהם חוג חת"ס

החובה לעסוק בקירוב רחוקים

יש לדון מהו יסוד החיוב שמוטל על האיש הישראלי להקדיש זמנו ולעסוק בקירוב רחוקים לתורה ולאמונה. והנה מתחילה עלינו לדון בזה מצד מצות תוכחה, דמשום לתא דחיוב מצות תוכח צריך אדם להוכיח את השוגגים והאנוסים אשר לא נגה עליהם אורה של תורה. והדברים מפורשים להדיא בס' החינוך מצ' רלט, ע"ש שמצוה להוכיח אדם מישראל שאינו נוהג כשורה.

והכי איתא בדברות קדשו של בעל תנא דבי אליהו פי"א, דאותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין, הוא לפי שהיה להם לשהדריה גדולה שהניח משה ויהושע לילך ולקשור חבלים שכל ברזל במתניהם וכו', ויחזרו בכל עיירות ישראל, וילמדו את ישראל דרך ארץ וכו', והם לא עשו כן וכו' שלא להרבות עליהם הטורח וכו', וכל מי שסיפק בידו למחות ואינו מוחה ולהחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר, כל הדמים שנשפכים בישראל אינן אלא על ידו וכו' לפי שכל ישראל ערביין זה בזה.

והדבר פשוט דחובת מצוה זו אינה דוקא באדם שיועד עיקרי הדת ונכשל בחטא, אלא דמצד מצוה זו רמיה עלינו להתעסק אף בתינוקות שנשבו ולא ראו מאורות מימיהם, לשכנע אותם לקבל עול תורה ומצוות ללמדם את האסור והמותר, וכ"נ מדברי התד"א שהבאנו. ואדרבה, מצוה רבה איכא בתוכחה וקירוב לבבות שמכחה משתנם כל מהלך חייהם ובונים בתים נאמנים לתורה ולתעודה.

ונראה לדון דלכא' חיוב דתוכחה ליכא אלא היכא דרואה לפניו אדם מישראל עובר עבירה או אינו מקיים מצוותו, אז חייל עליו המצוה להוכיחו באמרי פיו, אבל היכא שאינו לפניו אלא שיועד שיש במקומות מסויימים בעלי עבירה, יל"ד אם רמי עלינו ללכת לחפשם ולהוכיחם. ומיהו נראה פשוט דעכ"פ מצוה קיומת בודאי מקיימים בכה"ג, ונהי דאולי לא רמי חובה על כל אדם ללכת לחפש אחר התועים, אבל מי שעושה כן מקיים בודאי מצוה רבה, ואשרי לו ואשרי חלקו.

ובר מן דין לא פסיקא לי כלל הא מילתא, דשפיר מצינן למימר דלאו בראיה תליא מילתא, ובכל גוונא שנועד לו על אדם מישראל שאינו נוהג כדת של תורה, חייל עליה דידיה חיובא להוכיחו ולייסרו באמרי פיו. וכן מוכח מדברי בעל תד"א הנ"ל שמוטל עלינו לחזר בכל עיירות ישראל ובכל מקומות מושבותיהם וללמדם את הדרך ילכו בה.

ורבינו החינוך מוסיף דברים בזה "ומ"מ יש להתיישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלו ולחשב ולראות אם יש תועלת בדבריו אל החוטא", כלומר שצריך כל אחד לחשב דרכו ולפעול באותן דרכים אשר יש בהן את הסיכוי המירבי להשיג את המטרה הנעלית של השבת בניס נדחים אל חיק אביהם שבשמים.

והנה מלבד זה איכא נמי משום לא תעשה דלא תעמוד על דם רעך, דקאי נמי אמילתא דאיסורא ולא דוקא על הפסד וצרה גשמי, אלא גם אם הלה בא לידי עבירה ובידי למנעו ולהצילו מכך, והרי אפי' הפסד ממון נמי הוא בכלל האי לאו, וכדחזי' מהא דהידוע עדות לחברו ואינו מעיד לו, שעובר בהאי לאו, וכש"כ הפסד רוחני ואבידת נצח. וביותר מצינו בד' התד"א הנל שכתב דכל הדמים הנשפכים בישראל אינן אלא על ידי מי שבידו להחזיר בתשובה ואינו מחזיר, ודמם יהא נדרש ממנו, ע"ש, וכיון שכן הרי יש בזה גם עמידה על הדם במובן הגשמי, מלבד במובן הרוחני.

ויש בזה עוד מצות השבת אבידה, דהנה בגמ' ב"מ דף ל"א ע"א יליף מקרא דהשבותו לו לרבות אבידת גופו, ולכאורה נראה דאבידת נשמתו נמי הוא בכלל האי מצות השבה, ובאמת מצאתי הדברים מפורשים בדברי האוה"ח הק', אשר פירושי קמפרש לכל הני קראי באבידת הנפש הרוחנית מאחיו מישראל, עי' בדבריו שהמה קילורין לעינים.

ונראה עוד, דהנה במצות תלמוד תורה נכלל נמי מצוה מיוחדת ללמדה לאחרים, ונראה פשוט דאין הכוונה דוקא ללמדו תורה בלבד, אלא לחכמו בכל חובת האדם בעולמו, ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וכמו שפשוט הוא בעיני שאם לומד עם חברו מוסר ודברי תוכחה לעוררו לעבודת ה' לתפילה ולקיום המצוות הוא בכלל מצות תלמוד תורה, כך אם עוסק בו לחזקו באמונה ולעוררו לשוב אל ה', הוא נמי בכלל מצות ללמדה לאחרים.

ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רכ"ז כתב דכמו דשרי לבטל ת"ת לצורך הכנסת כלה לחופה, כמו כן מותר לבטל תורה כדי להכניס אדם מישראל תחת כנפי השכינה ולהחזירו למוטב לעשות רצון אביו שבשמים, ע"ש. ולענ"ד אינו צריך לכל זה, דנראה לענ"ד הרטושה דבאמת יש בכך משום קיום מצות ת"ת, שהוא מצוה ללמוד וללמד, ואין לך ללמד תורה לאחרים יותר ממה שמקרב את אחיו התועים לעבודתו וליראתו ולתורתו.

ונראה לענ"ד דיש בכך גם משום "מצות גמילת חסד" לאין ערוך, שמצילו ברדת שחת ונותן לו אחרית ותקוה לאחריתו, ועי' היטב בתדא"ר פכ"ז: "כי תראה ערום וכסיתו כיצד, אלא אם ראית אדם שאין בו ד"ת, הכניסיהו לביתך ולמדהו ק"ש ותפלה, ולמדהו פסוק אחד בכל יום, או הלכה אחת וזרחהו במצוות, לפי שאין לך ערום בישראל אלא מי שאין בו תורה ומצוות, והוא דומה למי שהוא ערום".

ולענ"ד היה נראה לומר דיש בכך גם משום מצות קידוש שם שמים, כדאי' בספר המצות מצ' ט, דיליף מקרא דונקדשתי בתוך בני" שיש לפרסם האמונה בעולם למען ישמעו ויראו, ע"ש. ומסתבר דכל מה שענין האמונה וקיום התורה מתפשט בקרב עם ישראל, מתקיים ג"כ ונקדשתי בתוך בני"י. ומאידך כמה חילול השם רב ועצום איכא כשישראל מזלזלים בחוקי התורה. וכן מדויק בלשון תד"א הנ"ל שהיה לבי"ד ללמד את ישראל דרך ארץ כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולמות כולן שברא.

ויש בזה מצוה נוספת של "אהבת השם", וכלשונו של הרמב"ם בסה"מ מצ' ג', שזאת המצוה כוללת שנהיה קוראים לבני האדם כולם לעבודתו תעלה ולהאמין בו, וזה שאתה כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותרבה בהם ותקרא בני האדם לאהוב אותו וכו', ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבהו על הבריות.

(שביבי אש עה"ת, עי"ש אריכות)

מעלת עוסק בצרכי ציבור

ידוע גודל מעלתם של העוסקים בצרכי ציבור באמונה עד כדי כך שנתייסדה עבורם תפילה מיוחדת בשבת טרם הכנסת ס"ת להיכל. כה רבה חשיבותו של העיסוק בצרכי ציבור עד כי מצינו בגדולי ישראל רבים שלמרות שקידתם בהתמדה בתורה יומם ולילה ראו חובה לעצמם להקדיש חלק ניכר מזמנם עבור טובת הציבור. מי לנו גדול ממושה רבינו מנהיגם של ישראל שקבל תורה מפי הקב"ה ושימש כמעביר התורה לעם ישראל, ולמרות זאת תפקידו העיקרי היה דווקא עיסוקו עם הציבור ורצונו לדאוג לכל מחסורם ולהיטיב עמהם כמאמר הכתוב "וירא בסבלותם", וכפי פירוש רש"י (שם) "שהיה נותן עיניו ולבו להיות מיצר בצרתם", ולכן מן הראוי ליחד מאמרנו זה בענין חשיבותו של העוסק בצרכי ציבור.

ביטול עצמו לצרכי הרבים

מובא בפרקי אבות פרק ב' משנה ב' "וכל העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד, ואתם מעלה אני אליכם שכר הרבה כאילו עשיתם". ומפרש הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) וז"ל "הוא דבר השם לעמלים עם הציבור שפעמים שימנעו מעשות מצוה בעת התעסקם בצרכי ציבור, ואמר שהשי"ת יעלה עליהם שכר כאילו עשו במצוה ההיא ואעפ"י שלא עשאוה אחר שהתעסקו עם הציבור לשם שמים", זאת אומרת שהעוסק בצרכי ציבור אף שע"י עיסוקו התבטל מלימוד התורה נחשב כאילו למדו באותו הזמן. כמו"כ מובא במסכת אבות פ"ב משנה ה' "במקום שאין איש השתדל להיות איש", ומפרש רש"י "השתדל ותעסוק בצרכי ציבור אבל במקום שיש איש אתה תעסוק בתורתך".

חיוב קריאת שמע בעוסק בצרכי ציבור

נפסק בשו"ע או"ח סימן ע' סעיף ד' "מי שעוסק בצרכי רבים והגיע זמן ק"ש לא יפסוק אלא יגמור עסקיהם ויקרא אם נשאר זמן לקרות". וכתב הב"י המקור לזה דברי הירושלמי ברכות פרק ה' הלכה א' "רבי ירמיה אמר העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה", וכמו שלא מפסיק מי שתורתו אומנתו לק"ש ה"ה עוסק בצרכי ציבור (ע"י שו"ע או"ח סימן צ"ג ס"ד), בשו"ת הרמ"א סימן פ"ג כתב דמדברי הירושלמי הנ"ל משמע שכל צרכי ציבור הם דבר מצוה ונחשב כעוסק בתורה שהיא גדולה מכל המצוות ואין לך מצוה גדולה מזו (ע"י בטור סוף סימן תרי"ט).

אל תפרוש מן הציבור (אבות פ"ב מ"ד)

רבנו שמחה מדוינסק זצ"ל בספרו משך חכמה פרשת נח מפרש את דברי המדרש בראשית רבה פרשה ל"ו ג' א"ר ברכיה חביב משה מנח, נח משנקרא "איש צדיק" נקרא "איש האדמה", משה משנקרא "איש מצרי" (שמות ב' י"ט) נקרא "איש האלוקים" (דברים ל"ג א'), וז"ל "הענין דיש שני דרכים בעבודת השם יתברך, דרך אחד מי שמייחד עצמו ועבודתו יתברך ומתבודד, ויש מי שעוסק בצרכי ציבור ומבטל עצמו בשביל הכלל ומפקיר נפשו עבורם, אי"כ צריך לומר לפי הנראה לעינים שזה שמתבודד יעלה מעלה מעלה וזה שעוסק בצרכי הרבים ירד ממדרגתו, וכן אמרו במד"ר קהלת פרשה ז' ז' ע"פ "כי העושה יהלל חכם", ריב"ל שכן פ' הלכות בשביל שעסק בצרכי ציבור, אבל באמת אין הדבר כן שהרי מצאנו שנח התבודד (בהליכתו את האלוקים) ולא הוכיח את בני דורו, לכך אמרו עליו שאף הוא ראוי לכליה כמובא בסנהדרין ק"ח ע"א "תנא דבי ר' ישמעאל אף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ד' שנאמר 'נחמתי כי עשיתם נח מצא חן בעיני ד'', וכן הוא במד"ר בראשית כ"ח ט', ורק הוא מתבודד לעצמו היה, בכל זאת אחר שנקרא "איש צדיק" ירד ממדרגתו ונקרא "איש האדמה", וכידוע לבסוף נתחלל השתכר והתגולל ערום באהלו, ומשה נקרא איש מצרי שהוכרח לגלות בגלל שיצא אל אחיו לראות בסבלותם, הואיל ומסר עצמו על ישראל בהריגת המצרי נקרא איש אלוקים שהגיע לתכלית השלימות מה שיוכל האדם להשיג", וכעין זה כתב החת"ס בספרו תורת משה פרשת ויצא עיי"ש.

מאיךך אנו מוצאים שלילה על העוסק בצרכי ציבור כמובא בס' חסידים סימן תת"ר "רב יהודה אומר העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה. החכם מצא תלמידו שהיה עוסק בצרכי ציבור, אמר לו עזבת את התורה רע עשית [וכעין מה שמובא בירושלמי פסחים פ"ג ה"ז ר' אבהו שלח לר' חנינא בריה יזכי בטבריה (שילמד תורה בטבריה), אתון ואמרון ליה גמל הוא חסד, שלח ואמר המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לטבריה", הרי מרדכי כשעסק בתורה נמנה למעלה וכשהיה עם המלך נמנה למטה (כמובא במגילה ט"ז ע"ב), אבל אתה כיון שיש לך שעוסקים בצרכי ציבור כמוך עליך נאמר "חשבת דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך" (תהלים קי"ט). וצ"ל דמה שרב יהודה אומר העוסק נחשב כאילו עסק בד"ת כשאין אחר שיהיה שליח ציבור. וכן משמע בירושלמי פסחים (הנ"ל) "כשיש מי שיעשה אבל אם אין שם מי שיעשה המעשה קודם". ע"י בב"י יור"ד סימן רנ"ז בשם הירושלמי דכשממנים אותו להיות עוסק בשביל הציבור מחויב לקבל. המרדכי בפ"ק דבבא בתרא סימן תפ"ח כתב שעפ"י הירושלמי הנ"ל לומדים הלכה למעשה דגבאי צדקה יש לו לקבל על עצמו להיות גבאי וכן מובא בס' חכמת אדם כלל קמ"ז סעיף כ"ט באדם שהציבור רוצים וחפצים בו למנותו גבאי יש לו לקבל עליו. עוד מצינו במרדכי תענית רמז תרי"ט דהמנהג הוא שהעוסק בצרכי ציבור ונזקק לצער הציבור והצילם נהגו שהוא עובר לפני התיבה בר"ה ויוה"כ. ויותר מזאת מובא בשבלי הלקט (שבת סימן פ"א) "בשבת מברכים על העוסקים בצרכי ציבור וכל זה מנהג טוב והגון והחי יתן אל לבו כמה גדול שכר העוסק בצרכי רבים והעוסק בתורה ובצדקה וגמילות חסדים. כמה ברכות פוסקים עליו בכל ביהכנ"ס וביהכנ"ס בכל שבת ושבת ואשרי למי שכוונתו לשמים".

בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק י"ח סימן פ"א כתב בענין ת"ח גדול בתורה שלומד ומלמד תורה לרבים ומפצירים בו לקבל עליו להיות עוסק בצרכי ציבור האם צריך לקבל את המינוי אף שלא ילמד כמו קודם לפני התמנותו היות וזה טובת הכלל, או שאין לקבל מינוי זה ושימצאו אחרים שאין תורתם אומנתם, ומסיק שאסור לו בהחלט להעטר לעתירה הבאה ליו לקבל להיות פרנס לציבור, וזה רק כשיש עוד אנשים שיכולים לעסוק בצרכי ציבור. וכן משמע ברש"י באבות (שם) "השתדל ותעסוק בצרכי ציבור אבל במקום שיש איש אחר תעסוק בתורתך". וכך משמע מדברי המהרש"ם בספרו משפט שלום על ח"ו"מ (בקונטרס תיקון עולם לחו"מ סימן רל"א) שאי אפשר לכופ אדם לעסוק בצרכי ציבור, ומ"מ אם זה לא על חשבון תלמוד תורה אין כדאי לסרב, שזה מהדברים שגורמים חיים כמבואר במד"ר קדושים פרק כ"ה שאם נכשל אדם בעבירה וחייב מיתה בידי שמים מה יעשה ויחיה, אם היית למוד לקרות דף אחד קורא ב' דפין וכו', ואם אינו למוד לקרות ולשנות ילך ויעשה פרנס על הציבור וגבאי צדקה והוא חי", ומבואר שזה גורם חיים, וא"כ המונע עצמו מזה גורם לקיצור ימים, אבל אם רגיל ללמוד וע"י המינוי הזה יתבטל מלימודו מותר לסרב לקבל המינוי שהרי הלימוד בודאי גורם חיים, וכ"כ בס' דעת תורה יור"ד סימן רנ"ז סעיף ז'.

לשם שמים

הבאנו לעיל המשנה באבות פ"ב משנה ב' "העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים", המהר"ל מפראג בס' דרך חיים מפרש התיבות "לשם שמים" דהיינו ישנם העוסקים בציבור לתועלתם האישית ואינם משרתים את הענין הכללי שבציבור, לכן הוסיפו תמיד ביחס לעוסקים בצרכי ציבור את התיבות "לשם שמים" או בנוסח התפילה "באמונה" כדי שישתחרר האדם מאנוכיותו הפרטית.

לכבד עוסקים בצרכי ציבור

הגר"א פלאגי' בס' ואברהם זקן דף מ"ט כותב שטובי העיר הממונים והמשתדלים עבור הציבור ראוי לכבדן ביתר שאת דמעלתם גדולה מיתר העיר. וכן מובא בשו"ת לב חיים להגר"ח פלאגי' זצ"ל ח"ב או"ח סימן קמ"ח דאפילו שמואל היה קם לפני רב יחזקאל שהיה בעל מעשים ויתכן שגם צריך לעמוד בפניהם כמובא שעומדים בפני עוסקים בעבור הרבים, וכמו שמצינו בפתחי תשובה סימן רנ"ו ס"ק א' שצריך לעמוד בפני הגובה צדקה כשהולך לגבות כמו מפני כל עושי מצוה, א"כ עכו"כ עוסקים בצרכי ציבור באופן כללי שצריכים לעמוד בפניהם (ע"י ס' יערות דבש ח"ב דרוש י"א).

הנושאים הבאים

וירא - סעודת מצוה, ויעש
אברהם משתה גדול ביום הגמל
(כ"א ח', ובמדרש ותוס' שבת קל א)
חיי שרה - ברכת אירוסין, ויברכו
את רבקה (כד ס'), תוס' כתובות ז

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
בעריכה תמציתית וייחודית
להשיג בהנחיות המפרים

מכון ירושלים

אשת חיל

מדרשים, נפתר,
ראשונים, אחרונים, חסידות